

школы профессора Аланкира; та ін. **18.** *Навчально-методичний комплекс з навчальної дисципліни «Криміналістика».* – С. 169-170. **19.** *Кириченко А.А.* Цит. работа. **20.** *Кримінальні справи архіву Южноукраїнського міського суду Миколаївської області за 2012 р.*

УДК 343.1

О. М. БОНДАРЕНКО

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ДЕЯКИХ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Розглядається правове регулювання, види запобіжних заходів та порядок їх застосування у деяких зарубіжних країнах. Висвітлюються позитивні аспекти застосування таких заходів і необхідність впровадження їх у кримінальне процесуальне законодавство України.

Ключові слова: домашній арешт, особисте зобов'язання, особиста порука, звід законів, обвинувачений.

Бондаренко О.Н. **Зарубежный опыт применения некоторых предупредительных мер**

Рассматривается правовое регулирование, виды мер пресечения и порядок их применения в некоторых зарубежных странах. Освещаются положительные аспекты применения таких мер и необходимость внедрения их в уголовное процессуальное законодательство Украины.

Ключевые слова: домашний арест, личное обязательство, личное поручительство, свод законов, обвиняемый.

Bondarenko Oleksandr. **Foreign experience of certain preventive measures application**

The article deals with regulation, types of precautions and the procedure which are used in some foreign countries. The positive aspects of such measures are highlighted and the need to implement them to the criminal procedure legislation of Ukraine.

Key words: house arrest, personal liability, personal responsibility, code of laws, the accused.

В умовах розбудови правового та демократичного суспільства велике значення має захист права на свободу та особисту недоторканність, яке є одним із найбільших соціальних благ, визнаних на міжнародному рівні. Це право не тільки створює умови, необхідні для всебічного задоволення потреб людини і громадянина, а й забезпечує демократичний розвиток будь-якого суспільства. Право на свободу є не що інше як можливість здійснювати будь-які правомірні дії. У цьому праві закладено обмеження для свободи інших людей, особливо посадових осіб, які мають можливість застосовувати примусові заходи до людей. Безпосередньо з ним пов'язана особиста недоторканність людини, що поширюється на її життя, здоров'я, честь, гідність. Гарантії свободи та безпеки особи проявляються у формі кримінально-правової заборони будь-яких незаконних дій громадян і посадових осіб. Обмеження цієї свободи допускається лише в установленому законом порядку та в законних формах для ефективного й своєчасного розслідування кримінальних правопорушень.

© **БОНДАРЕНКО Олександр Миколайович** – здобувач Національної академії прокуратури України

У законодавствах зарубіжних країн передбачено велику кількість примусових заходів, що застосовуються до осіб у зв'язку зі здійсненням кримінального судочинства, визначено процесуальний порядок їх застосування, повноваження державних органів та наслідки застосування таких заходів. Деякі нормативні положення, на наш погляд, слід закріпити в українському кримінальному процесуальному законодавстві, що зумовлює актуальність теми дослідження та підвищену значущість проблем правового статусу особистості в різних сферах суспільного і державного життя.

Дослідженнями зазначених питань у різні періоди займалося багато вчених-процесуалістів, серед яких В.Г. Коваленко, Л.М. Лобойко, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, О.В. Капліна, В.Л. Підпалій, С.М. Смоков, В.М. Тертишник, В.П. Шибіко, О.Г. Шило, І.М. Гуткін, І.Л. Петрухін, З.Ф. Коврига, З.Д. Єникєєв, В.М. Корнуков, Ф.М. Кудін, З.З. Зінатуллін, О.П. Рижаков, В.О. Михайлов, І.Л. Трунов та інші. Сьогодні питанням запобіжних заходів та їх місця серед заходів примусового характеру в кримінальному процесі приділяють увагу дослідники у сфері кримінального судочинства. Окремі з них було висвітлено в дослідженнях Т.В. Данченка, Г.Я. Мацьківа, К.Г. Горелкіної, М.Г. Шавкуна, А.В. Захарко, О.О. Левендаренка, О.П. Кучинської, Є.В. Солодка.

Передусім необхідно розглянути положення Модельного кримінально-процесуального кодексу (далі – Модельний КПК), прийнятого Міжпарламентською Асамблеєю держав-учасниць СНД 17 лютого 1996 року у Санкт-Петербурзі.

Відповідно до статті 166 вказаного акта запобіжними заходами є: 1) арешт; 2) домашній арешт; 3) застава; 4) підписка про невиїзд; 5) особиста порука; 6) порука організації; 7) передача під нагляд поліції; 8) передача під нагляд; 9) передача під нагляд командування; 10) відсторонення від посади¹. Варто зазначити, що у КПК України 2012 року частково враховано положення Модельного КПК, а саме: одним серед запобіжних заходів виділено домашній арешт. Хоча, слід відмітити, що положення цього Кодексу дуже подібні до норм Кримінально-процесуального кодексу 1960 року.

У США, Канаді та Великобританії широко використовуються примусові заходи. Встановлені обмеження можуть бути як фінансовими, так і носити особистий характер. Зокрема, звід законів США передбачає такі заходи забезпечення кримінального провадження, як: особиста порука; нагляд призначеної особи, яка дає згоду забезпечити явку обвинуваченого до суду і гарантує безпеку інших осіб; пошук обвинуваченим роботи; заборона будь-яких контактів з потерпілим і свідками; підписка про невиїзд; дотримання комендантської години; заборона вживання алкоголю або інших наркотичних речовин; заборона володіння зброєю; звільнення під заставу; звільнення за згодою забезпечення оплати штрафу іншими особами (майновими поручителями) у разі неявки до суду². Закон зобов'язує суди обирати найменш сувору умову чи їх сукупність, що дасть змогу забезпечити належну поведінку обвинуваченого і його явку до суду.

У Великобританії умовами досудового звільнення можуть бути проживання у спеціальному гуртожитку для звільнених, особисте зобов'язання; електронне спостереження за неповнолітніми; відвідування правового консультанта, застава тощо³.

Варто зазначити, що новим і водночас досить дискусійним питанням у сучасній кримінальній процесуальній науці є питання про недоліки домашнього арешту. Так, вдосконаленню цього запобіжного заходу були присвячені

дослідження таких вчених, як: О.П. Кучинська⁴, Є.В. Солодко⁵, О.О. Левендаренко⁶. Науковці визначають, що домашній арешт виступає альтернативою тримання під вартою і має право на існування.

Що стосується чинного КПК України, то у ч. 1 ст. 181 зазначено, що домашній арешт полягає у забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово чи на певний період доби⁷.

У Модельному КПК визначається більше способів застосування домашнього арешту, а саме: 1) заборона виходу з житла повністю або в певний час; 2) заборона телефонних переговорів, відправлення кореспонденції та використання засобів зв'язку; 3) заборона спілкуватися з певними особами і приймати кого б то не було у себе; 4) застосування електронних засобів контролю та покладання обов'язку носити при собі ці кошти і обслуговувати їх роботу; 5) покладення обов'язку відповідати на контрольні телефонні дзвінки або інші сигнали контролю, дзвонити по телефону або особисто бути в певний час в органі дізнання або іншому органі, здійснює нагляд за поведінкою обвинуваченого; 6) встановлення спостереження за обвинуваченим або його житлом, а також охороною його житла або відведеного йому в житло приміщення; 7) інші подібні заходи, що забезпечують належну поведінку і менш сувору ізоляцію обвинуваченого від суспільства⁸. Вважаємо за доцільне закріпити такі способи застосування домашнього арешту в національному законодавстві, оскільки це сприятиме більш широкому застосуванню вказаного запобіжного заходу. Також слідчий матиме можливість обрати саме такий спосіб, який, на його думку, відповідає вчиненому кримінальному правопорушенню.

Законодавство Казахстану частково дублює положення Модельного КПК щодо застосування домашнього арешту. Відповідно до статті 149 КПК Казахстану домашній арешт застосовується до підозрюваного, обвинуваченого з санкції суду, за наявності умов, що дають можливість обрати запобіжний захід у вигляді арешту, але коли повна ізоляція особи не викликається необхідністю або недоцільна з урахуванням віку, стану здоров'я, сімейного стану й інших обставин⁹. Цей нормативний акт передбачає такі способи застосування домашнього арешту: заборона спілкування з певними особами, отримання та відправлення кореспонденції, ведення переговорів з використанням будь-яких засобів зв'язку, а також встановлення обмеження виходу з житла. Місце проживання арештованого може охоронятися. За його поведінкою за необхідності встановлюється нагляд¹⁰.

Такий же порядок закріплено і у законодавстві Молдови, Росії, Білорусі, Болгарії, Азербайджану,

У КПК Вірменії та Естонії не міститься терміна «домашній арешт».

Тому, на нашу думку, домашній арешт є обов'язковою складовою заходів забезпечення кримінального провадження в Україні, але його потрібно привести у відповідність до міжнародних стандартів.

Звертаємо увагу на процесуальний порядок застосування особистої поруки у законодавствах зарубіжних країн. Відповідно до ст. 70 КПК Естонії особиста порука полягає у прийнятті на себе особами, які заслуговують на довіру, письмового зобов'язання щодо забезпечення явки підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного за викликом слідчого або суду. Кількість поручителів визначається слідчим, прокурором або судом, але воно не може бути менше двох¹¹. Така норма була передбачена в КПК України 1960 року.

Відповідно до ст. 178 КПК Казахстану кількість поручителів визначає особа, яка здійснює досудове розслідування у межах від 2 до 5 осіб¹². У КПК України

також зазначено, що кількість поручителів визначає посадова особа, яка обирає запобіжний захід, але мінімальна та максимальна кількість таких осіб не уточнюється. Це може призвести до необґрунтованого рішення посадової особи щодо призначення більшої або меншої кількості поручителів, ніж потрібно. Тому варто запозичити відповідну норму Модельного КПК.

У Великобританії інституту особистої поруки певною мірою відповідає майнове поручительство. Воно полягає в тому, що одна чи декілька осіб дають обіцянку в суді сплатити встановлену суму грошей в разі неявки обвинуваченого. При розгляді питання про звільнення під особисту поруку суд бере до уваги платоспроможність поручителя, ступінь зв'язків з обвинуваченим та впливу на нього. В разі неявки обвинуваченого до суду вся сума або її частина конфіскується¹³.

Якщо в поручителя виникають сумніви щодо явки обвинуваченого, він може відмовитись від зобов'язань за умови завчасного повідомлення поліції у письмовому вигляді, що дає можливість заарештувати обвинуваченого без отримання ордеру. Згідно з положеннями Акта про застава від 1976 року батьки чи опікуни неповнолітнього, який не досягнув 17-ти років, можуть взяти на себе зобов'язання щодо поруки над неповнолітнім лише за їх згодою, тоді як розмір фінансових гарантій не може перевищувати 50 фунтів¹⁴.

Слід зазначити: у багатьох країнах найпростішим запобіжним заходом є підписка про невийзд, що у кожній із держав застосовується по-різному. Відповідно до законодавства Російської Федерації підписка про невийзд зобов'язує підозрюваного або обвинуваченого: 1) не залишати постійне або тимчасове місце проживання без дозволу дізнавача, слідчого або суду; 2) у призначений термін бути за викликами дізнавача і слідчого в суд; 3) іншим шляхом не перешкоджати судочинству у кримінальній справі¹⁵. Ці положення дублюють норми КПК України 1960 року.

Досить цікавим є застосування підписки про невийзд у Молдові, де вона поділяється на два види: підписка про невийзд з певної місцевості і підписка про невийзд з країни¹⁶. Підписка про невийзд з місцевості полягає у взятті прокурором або судовою інстанцією з підозрюваного, обвинуваченого, підсудного письмового зобов'язання в тому, що він перебуватиме у розпорядженні органу досудового розслідування або судової інстанції та не стане залишати місцевість, в якій проживає постійно або тимчасово, без згоди прокурора чи судової інстанції, не переходуватиметься від них, не стане перешкоджати кримінальному провадженню і розгляду справи судом, буде з'являтися за викликом органу кримінального переслідування та судової інстанції і повідомляти їм про зміну місця проживання.

Підписка про невийзд з країни полягає у взятті прокурором або судовою інстанцією з підозрюваного, обвинуваченого, підсудного зобов'язання не виїжджати з країни без згоди органу, що застосував цей запобіжний захід, та інших зобов'язань¹⁷. По суті, ці дві процедури є однаковими, тому поділяти таким чином підписку про невийзд на два види недоцільно.

Варто зауважити, що в кримінально-процесуальному законодавстві Литви цей примусовий захід ширший за своєю природою і називається особистим зобов'язанням. Відповідно до ст. 136 КПК Литви в зміст особистого зобов'язання входить: не покидати межі визначеної території, не відвідувати певні райони, не контактувати з певною категорією осіб¹⁸.

Особисте зобов'язання в Литві дуже подібне до особистого зобов'язання в Україні. Відповідно до ст. 179 КПК України суть цього запобіжного заходу полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого обов'язку виконувати покладені

на нього слідчим суддею певні обов'язки. Підозрюваному, обвинуваченому письмово під розписку повідомляються покладені на нього обов'язки та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосовано більш жорсткий запобіжний захід¹⁹. На нашу думку, пріоритет особистого зобов'язання над підпискою про невиїзд є очевидним, оскільки розширює можливість випадків його застосування.

Вважаємо, що у законодавстві України повинен бути закріплений такий примусовий захід, який враховує всі особливості розвитку неповнолітніх осіб і спрямований на їх виправлення. Слід зазначити: в законодавстві деяких країн передбачено спеціальний запобіжний захід – передачу під нагляд неповнолітніх. Так, згідно зі ст. 147 КПК Казахстану передача неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або інших заслуговує на довіру осіб, а також адміністрації спеціального дитячого закладу, в якому він перебуває, та полягає у прийнятті на себе будь-ким із зазначених осіб письмового зобов'язання забезпечити належну поведінку неповнолітнього і його явку за викликом органу, що здійснює досудове розслідування. При відібранні такої підписки батьки, опікуни, піклувальники, представники адміністрації спеціальних дитячих установ ставляться до відома про характер кримінального правопорушення, в якому підозрюється чи обвинувачується неповнолітній, і про їх відповідальність у разі порушення прийнятих на себе обов'язків по догляду²⁰. Вважаємо за необхідне закріпити таку норму в КПК України, визначивши критерії допуску таких осіб для здійснення нагляду (надання характеристики батьків, опікунів, законних представників з місця роботи тощо). На нашу думку, це суттєво вплине на ефективність застосування такого запобіжного заходу.

Отже, суттєвим обмеженням конституційних прав і свобод людини у кримінальному провадженні різних держав є застосування до підозрюваного чи обвинуваченого великої кількості запобіжних заходів. Кожна держава має власний перелік примусових заходів, порядок застосування яких значно відрізняється. Деякі з них є досить актуальними і, на наш погляд, ефективними, тому їх потрібно впровадити в національне законодавство, зокрема нагляд за неповнолітніми.

В Україні наявна низка теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із заходами забезпечення кримінального провадження та запобіжних заходів. Це стосується і визначення особливостей таких заходів, і суто практичних питань застосування норм кримінального процесуального права відповідно до основоположних принципів права, дотримання прав та свобод громадян, дотримання міжнародних норм і правил щодо зазначених вище питань. Загальні правила застосування запобіжних заходів мають ґрунтуватися на положеннях Конституції України та ратифікованих Україною міжнародних правових актах. При застосуванні запобіжних заходів не повинні порушуватися права не тільки підозрюваного чи обвинуваченого, а й права і свободи інших осіб, зокрема членів родин підозрюваного чи обвинуваченого.

1. *Модельный уголовный кодекс: рекомендательный законодательный акт для СНГ: принят на седьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств – участников СНГ: постановление от 17 февраля 1996 года. № 7–5* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iacis.ru/html/?id=22&pag=31&nid=1> 2. *U.S.C.* [Электронный ресурс]. – Режим доступа до Зводу законів США: http://www.law.cornell.edu/uscode/18/usc_sup_01_18.html 3. *Clark J. The Pretrial Release decision making Process: Goals, Current Practices and Challenges / John Clark, Henry D. Alan. – 1996* [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: www.pretrial.org/html/ptrdecision1996.doc 4. Кучинська О.П. Домашній арешт як запобіжний захід в кримінально-процесуальному законодавстві / О.П. Кучинська // Адвокат. – 2010. – № 7. – С. 17–19. 5. Солодко Є.В. Відгук про новий Кримінальний процесуальний кодекс / Є.В. Солодко // Громадська думка про правотворення. – 2012. – № 3 (21). – С. 52. 6. Левендаренко О.О. Застосування домашнього арешту за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / О.О. Левендаренко // Правничий часопис Донецького університету. – 2012. – № 2(28). – С. 91–96. 7. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]: станом на 26 листопада 2012 року. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 292 с. 8. Модельный уголовный кодекс: рекомендательный законодательный акт для СНГ: принят на седьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств – участников СНГ: постановление от 17 февраля 1996 года. № 7–5 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iacis.ru/html/?id=22&pag=31&nid=1> 9. Уголовно-процесуальний кодекс Республики Казахстан от 13 декабря 1997 года. (с изм. и доп. по состоянию на 29 января 2013 года). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.online.zakon.kz. 10. Там же. 11. Уголовно-процесуальний кодекс Эстонии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://law.vl.ru/comments/show_article.php 12. Уголовно-процесуальний кодекс Республики Казахстан от 13 декабря 1997 года. (с изм. и доп. по состоянию на 29 января 2013 года). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.online.zakon.kz. 13. Criminal Justice and Public Order Act 1999 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до Акта про кримінальне судочинство та громадський порядок 1999 р.: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1994/ukpga_19940033_en_4#pt2 1. 18 14. Там же. 15. Уголовно-процесуальний кодекс Российской Федерации: федеральный закон от 18 декабря 2001 года № 174-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/> 16. Уголовно-процесуальний кодекс Республики Молдова: закон Республики Молдова от 14 марта 2003 года № 122-XV (с изменениями и дополнениями на 19 февраля 2007 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.agentura.ru> 17. Уголовно-процесуальний кодекс Республики Молдова: закон Республики Молдова от 14 марта 2003 года № 122-XV (с изменениями и дополнениями на 19 февраля 2007 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.agentura.ru> 18. Уголовно-процесуальний кодекс Литовской Республики от 14 марта 2002 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokraieska.showdoc_l?p_id=319053 19. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]: станом на 26 листопада 2012 року. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 292 с. 20. Уголовно-процесуальний кодекс Республики Казахстан от 13 декабря 1997 года. (с изм. и доп. по состоянию на 29 января 2013 года). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.online.zakon.kz.

УДК 343.1

Д. К. ВОЗЬЯНОВ

ПРИМИРЕННЯ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ В ІНСТИТУТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ

Окреслено наявні теоретичні проблеми, концепції та прогаліни в дослідженні примирення винного з потерпілим, як форми звільнення від кримінальної відповідальності. Автор надає аналізу кримінальне законодавство та стан теоретичної розробки вказаної проблематики.

© ВОЗЬЯНОВ Дмитро Костянтинович – здобувач кафедри кримінального права Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка